

УДК 94:342.53.(477.83)

Кондратюк С.В.

СОЙМ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ – ВИРАЗНИК ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Автор на основі вивчення джерел висвітлює реалізацію конституційних прав автономії Закарпаття, аналізує підготовку та виборчий процес до Сойму, його законотворчу діяльність, проголошення Карпатської України.

Ключові слова: автономія, Карпатська Україна, Сойм, президент, політичні партії.

Унікальність історії українського парламентаризму полягає в тому, що ідея народного представництва реалізовувалася в різних конкретно-історичних умовах, набувала відмінних форм, збагачувалася і власним історико-правовим досвідом, і досвідом інших держав. З позицій сучасної української науки історії держави та права, яка все більше переносить погляди з так званої зовнішньої історії подій і явищ на внутрішню історію правової свідомості й мислення, що їм передують, доречно, на нашу думку, розглядати питання про українську “за духом” та європейську “за формою” історію парламентаризму і вищих представницьких органів влади в Україні.

Значний внесок у вітчизняний парламентський досвід зробила Карпатська Україна, легітимізувавши один з етапів відродження української державності. Відзначення 70-річчя проголошення Карпатської України – добра нагода для осмислення і переосмислення не лише конкретно-історичних обставин та історико-правових особливостей посилення української держави на Закарпатті, а й організації, розвитку народного представництва, створення та діяльності представницького органу – Сойму.

Актуальність досліджень цієї невід’ємної частини історії українського парламентаризму зумовлена науковими і практичними потребами усвідомлення історико-правових засад сучасного українського парламентаризму, розв’язання комплексних завдань парламентської практики на складному, суперечливому, інколи драматичному етапі державотворчого поступу України.

Українська історіографія парламентаризму на Закарпатті потерпає від так званого політичного русинізму (русинства), яке інспірує ненауковий підхід до історії цих земель. З іншого боку історичний досвід Карпатської України, яка була створена парламентським шляхом, стимулює до вивчення традиції парламентаризму на Закарпатті і введення її в контекст історії українського парламентаризму. Серед досліджень парламентаризму Карпатської України необхідно виділити працю Петра Стерча “Карпато-Українська держава”.

У ХХ столітті науковий інтерес до державотворчого досвіду закарпатських українців підтримували представники української діаспори Ю. Артюшенко, М. Брашайко, С. Баран, О. Грицай, Є. Опацький, С. Росоха, Ю. Степовий, А. Штефан та інші.

Цей інтерес відродився в незалежній Україні та набув систематичного характеру. Традиція парламентаризму на Закарпатті досліджується у працях І. Адамчука, Ю. Бисаги, М. Вегеша, С. Кольбенко, В. Лемака, І. Терлюка та інших. Особливістю сучасної

історіографії парламентаризму на Закарпатті є посилена увага до міжнародного права та міжнародних відносин. Така позиція обґрунтовується конкретно-історичними обставинами, в яких українці Закарпаття намагалися реалізувати своє право на самовизначення і суверенітет народу. Автори намагаються абстрагуватися від ідеологічних настанов, а також упереджень угорської, чеської, словацької чи так званої “русинської” історіографії, політично заангажованих, кон’юктурних підходів до історичної дійсності. Видається, що саме історико-правовий підхід з його спрямованою увагою до правових явищ, формує новаторську історіографію парламентаризму на Закарпатті. Проте більшість синтезів історії парламентаризму в Україні не сприйняли напрацювань з історії парламентаризму на Закарпатті. Це пояснює необхідність спеціального дослідження парламентського досвіду українців Закарпаття у рамках дослідження історії парламентаризму на західноукраїнських землях.

Мало хто з науковців зауважує, що Сойм Карпатської України, з огляду норм сучасного міжнародного права, проголосив незалежність Карпатської України як нового суб’єкта міжнародного права, обрав легітимний парламент (Сойм).

Викладення основного матеріалу. У 20-30-х роках ХХ ст. боротьба українського народу за незалежність розгорнулася з новою силою: карпатоукраїнці домагалися самовизначення Карпатської України й об’єднання в соборній Українській державі. Цей процес започатковано 21 січня 1919 р., коли в м.Хусті відбувся “Собор всіх русинів, жиючих в Угорщині”, який прийняв ухвалу про злуку з Наддніпрянською Україною [1, с. 94].

Однак Центральна руська (українська) Народна Рада, що складалася з представників Ужгородської, Пряшівської та Хустської рад, 8 травня 1919 р. (на рішучу вимогу діячів Народної Ради американських русинів) проголосила об’єднання Закарпаття з Чехо-Словаччиною.

За рішенням Сен-Жерменського мирного договору 1919 р. і Тріанонського мирного договору 1920 р., територія Закарпатської України під назвою “Підкарпатська Русь” була приєднана до Чехо-Словаччини й мала отримати автономний статус. Чехословаччина зайняла 14 тис. 900 км² української території зі 760 тис. мешканців, з котрих 500 тис., або 73 %, були українцями [14, с. 4].

Чимало державних, політичних, громадських і культурних діячів Європи та світу передбачали, що Версальська мирна система буде нежиттєздатною. Це засвідчили також наступні події.

Роком серйозних випробувань для Чехословацької Республіки став 1938 р. Як стало зрозуміло після анексії Німеччиною Австрії у березні, зовнішній тиск на ЧСР посилюватиметься. Окрім цього, внутрішньополітична ситуація в країні залишалася нестабільною.

За таких умов у Підкарпатській Русі політичні рухи обох орієнтацій (русофільської та українофільської) почали виявляти готовність до спільних дій, спрямованих на досягнення автономії. Це було особливо відчутно на фоні небажання властей втілювати в життя закон “Про тимчасове врегулювання становища губернатора Підкарпатської Русі (8 липня 1937 р.)” як “першого етапу” автономії Підкарпатської Русі. Адаже владу на території Закарпаття й надалі утримувала Прага, а ЧСР була централізованою унітарною державою.

Ідею консолідації підтримували місцеві парламентарії, котрі розпочали конкретну діяльність у цьому напрямі.

Утіленням ідеї об'єднання стало засідання Першої (української) ЦРНР 29 травня 1938 р., на яке були запрошені лідери русофілів. Останні закликали українофілів до співпраці, бо “сторонники обох культурних напрямків були і зостануться членами одного народу”. Зібрання повторило традиційні автономістські гасла: створення Підкарпатського міністерства у Празі, підпорядкування місцевої адміністрації губернатору, приєднання до Підкарпатської Русі “тої території східної Словаччини, що заселена русинами” [16].

Уперше в Підкарпатській Русі представники обох напрямів 21 вересня 1938 р. підписали спільну декларацію. Її вручив уряду ЧСР і дипломатичним представництвом західних держав у Празі Е. Бачинський. Він також подав голові уряду меморандум від імені “русского блока”, в якому були викладені вимоги персональних змін на керівних посадах у краї, представництва русинів у празькому уряді, приєднання Пряшівщини та надання допомоги населенню Верховини [12].

Одразу після підписання Мюнхенської угоди (29–30 вересня 1938 р.) переговори між Прагою та підкарпатськими лідерами відновилися. На початку жовтня делегація, очолена Ю. Реваєм, Е. Бачинським і А. Бродієм, зустрілася з новим прем'єр-міністром, генералом Я. Сировим. Унаслідок переговорів уже 4 жовтня 1938 р. Івана Парканія (секретаря-радника президента ЧСР у справах русинів) було призначено міністром у справах Підкарпатської Русі.

В Ужгороді 8 жовтня 1938 р. у приміщенні Крайового уряду відбулася нарада представників обох Народних Рад (української та русофільської) в присутності сенаторів і послів від Закарпаття. Представниками Української Народної Ради були А. Волошин, С. Клочурак і Д. Німчук, ЦРНР (русофільської) – Й. Камінський, В. Гомічко і М. Демко. Присутні одногосно вирішили “домагатися для Підкарпатської Русі тих самих прав, які одержала і одержить Словаччина...” Одноставно вирішили питання про персональний склад пропонованого автономного уряду: прем'єр-міністром – А. Бродія, міністрами – Е. Бачинського, І. П'єщака, Ю. Реває, А. Волошина та С. Фенцика [3, с. 99].

Того ж дня із представників обох політичних напрямів була створена Народна Рада Карпатської Русі, яка першим меморандумом оголосила себе “єдиним законним представником всіх русинських земель (у тому числі й Пряшівщини), населення яких забезпечується самовизначенням і самоуправлінням”. У п'ятому розділі цього документа зазначалося, що виконавча влада на Підкарпатській Русі одразу ж передана карпатському урядові на чолі з А. Бродієм.

Празький уряд 11 жовтня 1938 р. погодився на створення в Закарпатті автономного уряду, призначивши для Підкарпатської Русі трьох міністрів, одного уповноваженого міністра для переговорів зі словацьким урядом у справі врегулювання закарпатсько-словацького кордону та двох статс-секретарів. Увечері було затверджено персональний склад автономного уряду, члени якого на той час були вже у Празі. До Ради Міністрів Підкарпатської Русі (офіційна назва) увійшли: А. Бродій – прем'єр-міністр автономного уряду і міністр шкільництва (він же – міністр федерального уряду в справах Підкарпатської Русі), Е. Бачинський – міністр внутрішніх справ, Ю. Ревай – міністр комунікацій, С. Фенцик – міністр без портфеля; статс-секретарі – А. Волошин (питання

охорони здоров'я і соціального забезпечення) й І. П'єшак (питання юстиції) [3, с. 79]. Співвідношення русофілів до українофілів становило два до одного, що загалом відображало структуру політичних сил у Підкарпатській Русі того часу. Розпорядження уряду ЧСР від 26 жовтня 1938 р. про усунення з міністерських посад русофілів А. Бродія, С. Фенцика й І. П'єшака, котрі дискредитували себе як агенти Угорщини та Польщі, робило новий автономний уряд виразно українським.

Після арешту А.Бродія прем'єр-міністром Підкарпатської Русі був призначений А. Волошин.

За рішенням Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р., частина території Підкарпатської Русі разом з містами Берегове, Ужгород і Мукачеве відійшла до Угорщини, а столиця перенесена з Ужгорода до Хуста. Край опинився у складі двох конфліктуючих країн.

Усі політичні партії на Закарпатті формально були розпущені владою Карпатської України в Хусті 13 січня 1939 р. З ініціативи А. Волошина було утворено Українське національне об'єднання (УНО) – нова політична організація українців Закарпаття, яка, по суті, ставала державною партією. До складу керівництва проводу УНО увійшли: голова Ф. Ревай, його заступник М. Тулек, генеральний секретар А. Ворон, секретар І. Рогач, редактор В. Гренджа-Донський, референт пропаганди В. Комаринський, професор А. Волошин, доктор М. Бращайко, І. Невицька, доктор С. Росоха, інспектор Ю. Пазаханич, доктор М. Долинай, С. Клочурак, О. Василь Лар та ін. [6, с. 107].

УНО мало спинити свій вибір на такій формі правління, яка би найбільше відповідала “інтересам української національної спільноти та стремлінням українського народу по всіх виявах свого національного, політичного, культурного та соціального життя”. Отже, за ідеологією та політичною платформою УНО було близьке до ідеї українського націоналізму.

Уряд Карпатської України видав 12 січня 1939 р. розпорядження про проведення виборів до першого Сойму Карпатської України. Відтак розгорнулася активна діяльність, спрямована на підготовку виборів до Сойму Карпатської України. Центральний Провід УНО 27 січня 1939 р. сформував список послів (“Карпатську листу”) до Сойму Карпатської України. Перші місця у списку віддано А. Волошину, Ю. Ревая, Ю. Бращайку, М. Бращайку [7].

У вітчизняній науковій літературі побутує думка про те, що крайова виборча комісія без належного обґрунтування не зареєструвала виборчого списку “Групи підкарпатських русинів” [9]. М. Вегеш цей акт уряду розцінив як суттєве порушення елементарних демократичних прав місцевого населення [4, с. 56]. Однак, на думку С. Росохи і В. Гренджа-Донського, можна вважати юридично виправданими дії крайової виборчої комісії в тій складній політичній атмосфері – нагнітання антиукраїнських настроїв окремими про- угорськими та прочеськими групами.

12 лютого 1939 р. уперше відбулися вибори до Сойму Карпатської України. Вони продемонстрували високу виборчу активність населення: із 284 365 громадян, що мали право голосу, проголосувало 263 202 жителі Карпатської України (92,5%). За виборчий список УНО віддали 244 922 голосів (92,4%) [2, с. 108].

Відомий дослідник В.Лемак висловлює сумнів стосовно правомочності виборів, а в кінцевому підсумку – і легітимності влади лише через те, що “тільки одна партія брала

участь у підготовці виборів і здійснювала контроль за їх ходом” [9]. Однак є і інші оцінки та думки, які вважають, що вибори були проведені “зразково, із повним збереженням ладу і спокою, без сліду будь-якого тероризування населення. Міркуючи з ходу маніфестацій, без яких не обійшлась ні одна місцевість, із настрою населення – вислід виборів був зовсім логічний і зрозумілий”, – зазначала газета “Діло” [8].

Сучасники тих подій засвідчують велике політичне піднесення під час виборів. М.Шимоня, мешканець с. Колочава, що на Міжгірщині, розповідав: “Колочава уся проголосувала за УНО. Стільки було людей, що їх ланцюг в одному кінці Колочави починався, а в другому – закінчувався. Все було покрите синьо-жовтими знаменами, і здавалося, що Колочава – одне велике синьо-жовте полотнище” [5]. Подібну ситуацію описали очевидці подій Е.Медвідь, М. Лепей, А. Субота, В. Цьоха, В. Цех та ін. [4, с. 61].

Згідно з “Конституційним законом № 328 від 22 листопада 1938 р.”, Сойм мав би скликати Президент ЧСР упродовж місяця від дня проведення виборів. Однак празька влада відкриття Сойму Карпатської України всліяко намагалася затягувати.

Після тривалих переговорів Президент ЧСР доктор Е. Гаха видав розпорядження про скликання засідання першої сесії Сойму 2 березня 1939 р. [11, с. 133]. З тієї нагоди навіть була випущена поштова марка Карпатської України.

На початку березня 1939 р. напруженішою ставала внутрішньополітична ситуація у федеративній державі. З Братислави надходили повідомлення, що словаки прагнуть проголосити незалежність. Одночасно празька влада чергово реконструює уряд Карпатської України: замість міністра Ю.Ревая призначає на цю посаду С.Ключурака, менш радикального до чеської влади, а другим керівником УНО – судового радника та державного секретаря доктора Ю. Перевузника. Після виконання цих умов Президент ЧСР своїм декретом передбачає провести засідання Сойму Підкарпатської Руси в Хусті 21 березня 1939 р. [11, с. 133].

У цей період загострилась міжнародна ситуація в Центральній Європі. Як відомо, ще на початку 1939 р. Гітлер розпочав безпосередньо реалізовувати план остаточної ліквідації ЧСР. На думку Ю. Сливки, Карпатській Україні в цьому процесі відводилась двояка роль. З одного боку, вона, як і Словаччина, мала бути збудником національно-політичного неспокою й у такий спосіб спричинити і виправдати втручання Німеччини в справі Чехо-Словаччини для “наведення там порядку”; з іншого – повинна стати винагородою Угорщині за її згоду приєднатися до гурту країн фашистської коаліції [12, с. 13]. Угорщина ввійшла до блоку цих держав 13 січня 1939 р., а вже 16 січня Гітлер пообіцяв угорському міністрові закордонних справ Чакі, що в березні чехо-словацьке питання вирішиться і територіальні домагання Угорщини можна буде задовольнити. Водночас німецький уряд далі офіційно заявляв, нібито він не допустить зміни угорсько-чехо-словацьких кордонів, визначених віденським арбітражем, і запевняв керівників Карпатської України підтримати їхнє прагнення до національного самовизначення [13, с. 147].

14 березня 1939 р., після проголошення самостійності Словаччини, прем’єр А. Волошин виступив по радіо з декларацією, в якій інформував населення краю про проголошення незалежності Словаччини. “Тим була змінена й міжнародна ситуація Карпатської України, – наголошував А. Волошин, – яка рішенням нашого Сойму буде

ще офіційно проголошена незалежною державою. До остаточного рішення Сойму наша влада вже тепер цю нашу незалежність проголошує” [11, с. 134].

Перша сесія Сойму Карпатської України розпочалась 15 березня 1939 р. у м. Хусті. Відкриваючи сесію, найстарший за віком посол А. Волошин привітав законно вибрану політичну репрезентацію з історичною подією, висловив подяку народові за велике довір'я та запевнив: “Прирікаємо, що над своє життя будемо берегти його волю” [10, с. 62].

Було заслухано і затверджено звіт крайової виборчої комісії про результати виборів 12 лютого 1939 р., який оголосив секретар Сойму доктор М. Кочерган.

Далі відбулася процедура прийняття присяги (“обіту”). Секретар Сойму зачитав її текст: “Обіцяю, що буду вірний Карпатській Україні і що додержуватиму закони та свій мандат виконуватиму за своїм найліпшим знанням і совістю”. Усі, без винятку, посли виголосили її [10, с. 65].

Відбулися вибори голови (“предсідника”) Сойму. Із 22 послів, присутніх на засіданні, 20 віддали голоси за А. Штефана, а 2 – за М. Брацайка [10, с. 66–67].

Після прийняття присяги прем'єром (“предсідником влади”) А. Волошиним відбулися вибори двох заступників голови Сойму – Ф. Ревая і доктора С. Росохи, яких обирали підняттям руки. Подібну процедуру відбули письмоводи Сойму А. Дутка та Л. Романюк, а також “впорядчики” М. Тулик і Д. Німчук [10, с. 70–73].

Перше засідання сесії завершили вибори членів конституційно-правничої, культурно-освітньої, господарсько-фінансової, “соціально-здоровельної” й імунітетної комісії.

Отже, були обрані керівництво Сойму, члени соймових комісій [10, с. 74–75].

На другому засіданні голова Сойму оголосив, що “від Влади Карпатської України був поданий Соймові Карпатської України законопроект про незалежність, державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України” [10, с. 76]. Заступник голови Сойму доктор С. Росоха запропонував до Державного герба Карпатської України (медвідь у червоному півполі ліворуч і чотири сині та три жовті смуги у півполі праворуч) новий елемент – тризуб святого Володимира Великого. Сойм схвалив цю пропозицію бурхливими оплесками. В обговоренні законопроекту взяв участь о. Кирило Феделеш, який висловив думку, щоб “конституційний закон респектував християнські традиції українського народу, пропоную й до гербу нашої Держави внести святий символ християнства” (хрест. – С.К.) [10, с. 79].

Після тривалого обговорення Сойм схвалив законопроект, за який проголосували одноголосно 22 посли. Це був документ великої історичної ваги, який зазначав:

“§1. Карпатська Україна є незалежна Держава.

§2. Назва Держави є: Карпатська Україна.

§3. Карпатська Україна є республіка з президентом, вибраним Соймом КУ, на чолі.

§4. Державна мова Карпатської України є українська мова.

§5. Барва державного прапору Карпатської України є синя і жовта, причому барва синя є горішня, а жовта є долішня.

§6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній красвий герб: медвідь у лівім червоному півполі, і тризуб св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі. Переведення цього місця закону полишається окремому закону.

§ 7. Державний гімн Карпатської України є: “Ще не вмерла Україна...” [11, с. 135].

У цьому правовому документі відображено дух карпатоукраїнців, їхній демократичний менталітет, споконвічне прагнення українського народу до національної соборної держави.

Розглядаючи питання про вибори Президента, голова Сойму А. Волошин у вступному слові наголошував на важливому історичному значенні цього питання: “Перший карпатоукраїнський Сойм вибирає, – зазначив А.Волошин, – першого Президента незалежної Карпато-Української Держави. Вибираємо видимий символ нашої державності, вибираємо конституційно репрезентанта внутрішнього і зовнішнього життя Карпатської України” [10, с. 82]. На посаду Президента було внесено кандидатуру А.Волошина, якого за результатами таємного голосування вибрано одногосно [10, с. 82].

А. Волошин на Конституції виголосив текст присяги: “Присягаю перед Всемогучим Богом, що додержуватиму закони та свій президентський уряд виконуватиму за своїм найліпшим знанням і совістю... Прошу Всевишнього, щоб скріпив нашу віру й дозволив нам розбудувати нашу Землю для щастя й добра українського народу та цілого населення Карпатської України” [10, с. 83].

Сойму, який відбувався 15 березня 1939 р., випала доля бути історичними. “Сойм Карпатської України, – констатував С. Росоха, – своє завдання виконав: окремим законом затвердив самостійність Карпатської України і затвердив її державну форму, проголосивши її Карпато-Українською Республікою. Вибрав її Президента в особі безсмертного Августина Волошина. Надав також окремим законом повноважності Урядові Карпатської України і тим закінчив свою працю. Замість послів у парламенті, заговорили скоростріли карпатських січовиків на фронтах” [10, с. 87–88].

Виборче голосування до Карпатського Сойму є по суті здійсненням народоправства в його повному і широкому розумінні. Народ є сувереном державних прав : його волі і його контролі підлягає влада, законодавчий сейм і національно-політичний провід... [11, с. 126].

Уже в день проголошення Соймом самостійної держави Карпатська Україна, її новостворені збройні сили вели кровопролитні бої з підтримуваними гітлерівською Німеччиною угорськими агресорами, озброєна до зубів армія яких удесятеро переважала сили Карпатської Січі.

Засідання Сойму Карпатської України відбувались у той час, коли Угорська армія розпочала вторгнення в Карпатську Україну (в ніч з 13 на 14 березня). Цим пояснюється їх короткотривалість. Однак, незважаючи на те, що послам довелося працювати в умовах цейтноту, вони намагались дотримуватись усіх формальних парламентських процедур. Усього кілька днів проіснувала молода незалежна держава, але сам акт проголошення незалежності, ратифікований 15 березня 1939 р. на Соймі Карпатської України, мав надзвичайно велике значення для формування самосвідомості української нації, її самодостатності й спричинився до самоідентифікації прикарпатських русинів як українців [15, с. 83].

Висновки. У міжвоєнний період українське Закарпаття перебувало у складі Чехо-Словацької республіки і виявилось єдиним регіоном, який вибором автономні права й намагався після Акту злуки УНР і ЗУНР сформувати українську державність. Прого-

лошення Соймом 15 березня 1939 р. Карпатської України та прийняття важливих історичних документів про державну незалежність, устрій, назву держави, мову, прапор, герб і Гімн Карпатської України відіграли величезну роль у формуванні самосвідомості української нації, а виникнення та короткочасне існування Карпатської України засвідчує, що на Закарпатті українське населення прагнуло і прагне мати свою державність у складі великої соборної України.

Спільнота карпатських українців визнала народне представництво як основу влади в державі. Відтак парламентаризм постає історико-правовою цінністю, невід’ємною від інших цінностей української державності. Саме тому формування парламентаризму на Закарпатті творить загальноукраїнську парламентську традицію разом з іншими конкретно-історичними формами її втілення. У триєдиності (й сутнісній тотожності) історико-правового досвіду становлення та діяльності Сойму Карпатської України – його виборності, представницькому характері та основній законотворчій функції – варто вбачати історичну цінність однієї з важливих і конкретних форм української парламентської традиції.

Список використаних джерел та література:

1. Адамчук І. Боротьба за державно-територіальний статус Північної Буковини, Акерманського, Ізмаїльського і Хотинського повітів Бессарабії, острова Зміїного та Закарпатської України у 1917-1947 рр.: Історико-правове дослідження. – К.: Атіка, 2007. – 160 с.
2. Бойко О.Д. Історія України у XX столітті. 20-90 роки. – Ніжин: “Стиль”, 1994. – 284 с.
3. Болдичар М. Закарпаття між двома світовими війнами. – Ужгород, 1993. – 186 с.
4. Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939). (Соціально-економічний і політичний розвиток). – Ужгород, 1993. – 190 с.
5. Вегеш М. Комендант Комендантської Січі // Карпатська Україна. – 1992. – 15 жовт.
6. Гренджа-Донський В. Щастя й горе Карпатської України. Мої спогади. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 368 с.
7. ДАЗО, ф. 3, оп. 4, спр. 14, арк.1.
8. Діло. – 1939. – 23 лют.
9. Лемак В. Перша партійна коаліція на Закарпатті // Новини Закарпаття. – 1991. – 6 черв.
10. Росоха С. Сойм Карпатської України. – Л.: Меморіал, 1991. – 88 с.
11. Стерчо П. Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роки. – Л.: “За вільну Україну”, 1994. – 288 с.
12. Сливка Ю.Ю. Україна в Другій світовій війні: національно-політичний та міжнародно-правовий аспекти // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 1997. – Вип. 3–4. – С. 13.
13. Советско-нацистские отношения. 1939-1941: Документы. – Париж; Нью-Йорк, 1983. – 420 с.
14. Тищик Б.Й. Становлення української державності на західноукраїнських землях напередодні і в роки другої світової війни (1937-1945 рр.). – Л.: “Тріада плюс”; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2006. – 92 с.
15. Терлюк І.Я., Лепісевич П.М., Кольбенко С.В. Західні українські землі в період міжвоєнної окупації. – Л.: Ліга-прес, 2007. – 90 с.
16. Українське слово. – 1938. – 9 верес.

Кондратюк С.В. Сейм Карпатской Украины – выразитель парламентской традиции Украины.

Автор на основе изучения источников освещает реализацию конституционных прав автономии Закарпатья, анализирует подготовку и избирательный процесс в Сейм, его законотворческую деятельность, провозглашение Карпатской Украины.

Ключевые слова: автономия, Карпатская Украина, Сейм, президент, политические партии

Kondratjuk S.V. Sejm of the Carpathian is the mouthpiece of the Ukrainans' parliamentary traditions.

On the basis of sources study, the author enlightens realization of the Transcarpathian autonomy constitutional rights, analyses the process of election to Sejm, its law – making activity, proclamation of the Carpathian Ukraine.

Key words: autonomy, Carpathian Ukraine, Sejm, president, political parties.

Надійшла до редакції 06.05.2009 р.